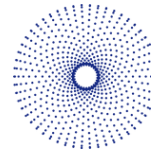

**ІНСТИТУТ
ЗАКОНОДАВЧИХ
ІДЕЙ**

**ОСВІТ
АНАЛІТИКА**
Аналітичний центр
Університету Грінченка

ЕФЕКТИВНА ТА ПРОЗОРА ПРОЦЕДУРА АКРЕДИТАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПРАВНИКІВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЯКОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

**Звіт за результатами аналізу практики
акредитації освітніх програм**

Полісі-бріф

ЕФЕКТИВНА ТА ПРОЗОРА ПРОЦЕДУРА АКРЕДИТАЦІЇ О ПРОГРАМ ПРАВНИКІВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЯКОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Звіт за результатами аналізу практики акредитації освітніх програм

Полісі-бріф

Цей полісі бріф представляє результати незалежного дослідження акредитації Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (далі — Нацагентство) освітніх програм за спеціальностями 081 «Право», 293 «Міжнародне право» та 262 «Правоохоронна діяльність» за 2020–2022 роки.

Акредитація є ключовим інструментом забезпечення якості вищої освіти. В Україні вона була запроваджена з моменту незалежності, але лише нещодавно її процедури гармонізували з європейськими стандартами. З 2019 року, після змін до Закону України «Про вищу освіту» та оновлення складу Нацагентства, система акредитації почала функціонувати за новими процедурами.

Акредитація сприяє виявленню сильних і слабких сторін освітніх програм та підвищенню довіри до вищої освіти в Україні, тому важливо постійно аналізувати її процеси та результати.

Нашою метою було вивчити і виокремити можливі проблеми нормативного регулювання, практику проведення акредитаційної експертизи освітніх програм з права, міжнародного права і правоохоронної діяльності та виробити рекомендації для вдосконалення процесу акредитації освітніх програм підготовки правників.

Видавець: Інститут законодавчих ідей. Весь вміст та його поширення захищені авторським правом.

Автори: Тетяна Хутор, Андрій Климосюк, Анастасія Пеценчук, Євген Ніколаєв, Іван Шемелинець, Григорій Рій, Катерина Грищенко, Руслана Пятушко

Рецензенти: Олена Овчаренко, Тарас Фініков

Літературна редакторка: Світлана Глущик

Дослідження проведене Інститутом законодавчих ідей у партнерстві із Аналітичним центром «ОсвітАналітика» Університету Грінченка.

Висловлюємо щирі слова подяки всім, хто долучився до нашого дослідження: представникам експертних рад, правничих шкіл, членам експертних груп, які погодились на проведення глибоких інтерв'ю, а також керівництву Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Ця публікація зроблена за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Справедливість для всіх». Погляди авторів, викладені у цьому виданні, не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

ЗМІСТ

<u>Вступ</u>	4
<u>Результати дослідження:</u>	6
<u>Зразкові практики в освітніх програмах;</u>	6
<u>Найбільш типові проблеми, виявлені під час проведених акредитаційних експертиз освітніх програм з права;</u>	8
<u>Вплив рекомендацій з розвитку систем забезпечення якості правничих шкіл, які було надано експертами програми USAID у 2014–2018 роках, на результати акредитації освітніх програм.</u>	10
<u>Рекомендації</u>	14

ВСТУП

Акредитація є одним з основних інструментів зовнішнього забезпечення якості вищої освіти. В Україні акредитацію запроваджено в системі вищої освіти від проголошення Незалежності(1), однак узгодження процедур акредитації з європейськими стандартами відбулося порівняно недавно. Попри те що нову концепцію здійснення акредитаційних процедур було визначено Законом України «Про вищу освіту» у 2014 році(2), акредитація за новою процедурою повноцінно запрацювала у 2019 році. Саме після внесення змін до Закону, затвердження новообраного складу Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (далі — Нацагентство) та затвердження Положення про акредитацію освітніх програм(3) українська система акредитації розпочала свою роботу.

Оскільки акредитація освітніх програм серед іншого має на меті допомогти закладам вищої освіти у визначенні сильних і слабких сторін освітньої програми та освітньої діяльності за освітньою програмою, надати усім заінтересованим сторонам інформацію про якість освітньої програми та посилити довіру до вищої освіти в Україні, вбачається за необхідне проводити постійний та системний аналіз процесів акредитацій та їх результатів з боку експертного середовища та інститутів громадянського суспільства. Зважаючи на те що акредитації освітніх програм за новою процедурою в Україні здійснюються доволі нетривалий час, вочевидь в акредитаційних процедурах можуть виникати недоліки та проблеми, які необхідно виявити та усунути, зокрема і за наслідками такого аналізу.

Цей звіт висвітлює результати проведеного дослідження акредитації Нацагентством освітніх програм за спеціальностями 081 «Право», 293 «Міжнародне право» та 262 «Правоохоронна діяльність» за 2020–2022 роки. Хоча спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність» не належить до правничих, її включено до аналізу через те, що в її рамках здобувачі опановують значну кількість правничих навчальних дисциплін, а крім того, користується популярністю освітня траєкторія здобуття вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» після отримання документа про освіту за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність».

Вихідною гіпотезою нашого дослідження є те, що процедура акредитації як інструмент підтримки належної якості програм підготовки правників в Україні має потенціал до системного покращення. Тому дослідження має на меті вивчити і виокремити можливі проблеми нормативного регулювання, практику проведення акредитаційної експертизи освітніх програм з права, міжнародного права і правоохоронної діяльності та виробити рекомендації для вдосконалення процесу акредитації освітніх програм підготовки правників.

(1) Детальніше про зміни: Information on the licensing and accreditation procedure in the system of higher education of Ukraine. URL: http://www.enic.in.ua/attachments/4all/accreditation/Ukraine_ENG.pdf.

(2) Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

(3) Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 977 «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>.

Основними завданнями дослідження були:

- аналіз практики акредитації освітніх програм з права, виявлення недоліків та найкращих практик, які можуть впливати на якість підготовки правників;
- аналіз розвитку системи забезпечення якості освіти у правничих школах Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного університету «Одеська юридична академія», Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за результатами проведеного зовнішнього незалежного оцінювання процесів забезпечення якості юридичної освіти та рекомендацій, наданих у 2014–2018 роках програмами USAID «Нове правосуддя» і «Справедливе правосуддя»;
- вироблення рекомендацій щодо удосконалення процесу акредитації освітніх програм з права.

Основними методами, використаними при проведенні дослідження, були кабінетне дослідження та напівструктуровані глибинні онлайн-інтерв'ю. На етапі кабінетного дослідження було:

- проаналізовано справи щодо акредитації 193 освітніх програм, які реалізуються у 88 закладах вищої освіти України, сформовано базу результатів акредитації освітніх програм, що містить інформацію про офіційні результати акредитації освітніх програм, включаючи оцінки, рішення та статус акредитації для кожної програми;
- розроблено методологію дослідження акредитації освітніх програм підготовки правників в Україні (Додаток 1);
- підготовлено таблицю типових проблем, виявлених під час проведених у 2020–2022 роках акредитаційних експертиз освітніх програм з права, міжнародного права та правоохоронної діяльності (Додаток 2);
- підготовлено гайд для проведення напівструктурованих інтерв'ю з представниками правничих шкіл, членами експертних груп та галузевих експертних рад Нацагентства (Додаток 3);
- розроблено методологію проведення аналітичним центром «Інститут законодавчих ідей» експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Додаток 5);
- сформовано висновки та рекомендації за результатами проведення експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Додаток 6).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Підготовка правників в Україні наразі може здійснюватися на п'яти рівнях освіти (фаховий молодший бакалавр, молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії) за двома спеціальностями: 081 «Право» та 293 «Міжнародне право»(4). Для працевлаштування за ключовими правничими професіями (адвокат, суддя, нотаріус, прокурор) особа повинна мати вищу освіту рівня магістра(5) з однієї з цих спеціальностей.

Правничі спеціальності належать до регульованих(6): законодавство може встановлювати додаткові вимоги до відповідних освітніх програм. Зокрема, заклад вищої або фахової передвищої освіти повинен отримати окрему ліцензію для підготовки фахівців за кожною з правничих спеціальностей(7).

Основною процедурою зовнішнього забезпечення якості освітніх програм є їх акредитація. Зараз акредитаційна експертиза, як правило(8), проводиться Нацагентством(9). За її результатами освітні програми, де не виявлено проблем або де наявні проблеми мають точковий характер, отримують акредитацію на п'ять років(10), програми, де виявлено більші проблеми, отримують умовну (відкладену) акредитацію на один рік, а освітнім програмам, де виявлено проблеми системного характеру, може бути відмовлено в акредитації. Одразу після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну Нацагентству було надано повноваження ухвалювати рішення про умовну акредитацію освітніх програм без проведення акредитаційної експертизи та без оплати вартості акредитації закладом вищої освіти(11).

Зразкові практики в освітніх програмах

1. Серед нашої вибірки акредитаційних справ лише три освітні програми (далі — ОП) отримали зразкову акредитацію: ОП доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» та дві магістерські програми за спеціальністю 293 «Міжнародне право». Ще у двох випадках було рішення галузевої експертної ради (далі — ГЕР) про надання акредитації з відміткою «Зразкова», але Нацагентство це рішення не підтримало.

Така мала кількість прикладів, коли освітня програма отримує відмітку «Зразкова», може свідчити про серйозну прискіпливу увагу з боку ГЕР та Нацагентства до прийняття такого рішення.

(4) Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>.

(5) До магістра прирівнюється освіта на рівні спеціаліста.

(6) Перелік спеціальностей, здобуття ступеня освіти з яких необхідне для доступу до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання: затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 22.05.2020 № 673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0502-20>.

(7) Для підготовки здобувачів за будь-якою «нерегульованою» спеціальністю закладу освіти достатньо мати одну «загальну» ліцензію на підготовку фахівців на певному рівні вищої освіти (бакалавр, магістр тощо).

(8) Освітні програми також можуть проходити акредитацію в іноземних агенціях, перелік яких визначено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 554-р.

(9) Як альтернатива, освітня програма закладу вищої освіти може пройти акредитаційну експертизу в одній з європейських агенцій.

(10) У поодиноких випадках — на десять років.

(11) Постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2022 № 295 «Про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/295-2022-%D0%BF>.

Освітня програма з підготовки докторів філософії отримала оцінку А за критеріями 4, 5, 6, 7 та 10. Магістерська програма за спеціальністю 293 «Міжнародне право» отримала оцінки А за критеріями 1, 4, 6, 7 та 9.

Взірцеві практики:

- високий рівень інтернаціоналізації закладу вищої освіти (далі — ЗВО) та забезпечення належних умов для організації стабільної співпраці між викладачами і здобувачами освітньо-наукової програми (далі — ОНП) «Право» та їх іноземними колегами;
- у ЗВО наявна відповідна критична маса дослідників, які спільно працюють в одному руслі наукового пошуку, створено структуровану систему підготовки, що всебічно допомагає здобувачам реалізувати свій науковий потенціал;
- ОП має чіткі цілі, що передбачають підготовку фахівців з міжнародного права, які володіють фундаментальними знаннями про міжнародні судові установи, мають практичні навички вирішення публічно- та приватно-правових міжнародних спорів, здатні застосовувати отримані знання в професійній діяльності, а також вільно володіють англійською мовою на рівні, необхідному для здійснення юридичної діяльності в національних, зарубіжних та міжнародних установах;
- підбір освітнього компоненту (далі — ОК), наявних в ОП, дає можливість здобувачу опанувати компетентності застосування міжнародного права, зміст його матеріального та процесуального аспектів через вивчення практики та діяльності міжнародних судових установ, які передбачено цілями ОП;
- залучення до освітнього процесу науково-педагогічних працівників (далі — НПП), які мають практичний досвід, а також є професіоналами-практиками, що було підтверджено під час зустрічі з фокус-групами НПП, роботодавців, а також наданим навантаженням;
- здійснення освітнього процесу англійською мовою, що дає можливість отримання професійної кваліфікації «Перекладач», а також практика за фахом в міжнародних та/або українських компаніях без відриву від навчання».

2. Окремі критерії в освітніх програмах отримують оцінки А від експертної групи в різних пропорціях. Серед нашої вибірки освітніх програм найчастіше експерти надавали оцінку А за критерієм 7 (37 разів) та критерієм 6 (22 рази). Найменше оцінок А було надано за критеріями 5 і 10 (по п'ять разів), критеріями 1 і 3 (по чотири рази), критерієм 8 (два рази) і критерієм 2 (один раз).

За критерієм 2 експертна група поставила оцінку А лише один раз.

Взірцевий характер:

- співвідношення освітніх компонентів ОНП за структурою та змістом, зокрема у питанні впровадження двох видів практичної підготовки аспірантів — педагогічної й дослідницької, обсяг якої складає 10% від загального обсягу кредитів ОНП;
- взірцевий характер методичного забезпечення педагогічної й дослідницької практик здобувачів вищої освіти, розробленого на ОНП;
- забезпечення індивідуальної траєкторії навчання аспіранта (шляхом вибору наукового керівника, теми дослідження, практикою подвійного наукового керівництва аспірантами, інституційною політикою запобігання конфліктним ситуаціям і фактам недоброочесності, а також зарахування окремих модулів навчання, отриманих аспірантами у неформальній освіті);
- активний розвиток soft skills аспірантів через нормативні, вибіркові ОК та зарахування кредитів, отриманих у неформальній освіті».

Проте ГЕР не знайшла достатніх підтверджень взірцевості за цим критерієм, висловила декілька зауважень і в результаті змінила оцінку на В.

За іншими критеріями експертні групи констатували наступні взірцеві практики:

- система забезпечення якості вищої освіти на ОНП складається із елементів загальноуніверситетського (Вчена рада, Науково-методична рада, відділ моніторингу якості освіти і ліцензування) й факультетського рівнів (Вчена рада юридичного факультету, Науково-методична рада юридичного факультету, гарант ОНП, завідувачі кафедр);
- сформована в академічній спільноті ОНП культура якості освіти, яка є цілісною й органічно узгодженою системою спільно поділюваних цінностей і смислів, що постійно розвиваються й визначають якість освіти як інституційну ціль, а її забезпечення є спільною відповідальністю всього колективу ОНП. Одним із основних складників системи забезпечення якості вищої освіти на ОНП є опитування здобувачів, академічного персоналу ОНП та інших учасників освітнього процесу, які здійснюються регулярно, результати яких оприлюднюються на сайті ЗВО й безпосередньо впливають на перегляд змісту ОНП з метою удосконалення її змісту;
- підготовка здобувачів рівня вищої освіти «Магістр» за спеціальністю «Міжнародне право» представниками однієї з найсильніших в Україні школи міжнародного права, що має свої багаторічні традиції;
- професійний науково-викладацький склад, що пройшов стажування у європейських та провідних українських університетах і має міжнародний досвід освітньої і наукової діяльності; практичне спрямування програми;
- співпраця з органами державної влади, вітчизняною та зарубіжною науковою спільнотою;
- широкі можливості здійснення академічної мобільності;
- схвальні відгуки щодо рівня знань здобувачів ОП від роботодавців та готовність їх працевлаштовувати.

Найбільш типові проблеми, виявлені під час проведених акредитаційних експертиз освітніх програм з права

Внутрішня система забезпечення якості освіти

- якісне кадрове забезпечення освітньої програми (відсутність або нестача фактів, що свідчать про належну кваліфікацію викладача саме з того освітнього компонента, який він викладає; недостатня кількість викладачів на освітній програмі; невідповідність результатів діяльності викладача вимогам п. 38 Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності);
- публікації НПП не узгоджуються з дисциплінами, які вони викладають;
- несистемна практика збирання, аналізу та врахування інформації щодо кар'єрного шляху випускників програми.

Проєктування та розвиток (удосконалення) освітньої програми

- неврахування або формальне врахування структури, досвіду реалізації інших українських та іноземних програм при розробленні та вдосконаленні власної освітньої програми

«Декларування впровадження в ОП таких... освітніх компонент, як Конституційне право, Адміністративне право, Цивільне та сімейне право, Кримінальне право та Кримінальний процес, з досвіду аналогічних програм таких іноземних закладів освіти, як Michigan State College of Law, University of Washington School of Law, Alabama Law School, видається безпідставним... їх змістове наповнення не відрізняється від типового змістового навантаження аналогічних ОК інших вітчизняних закладів освіти»;

- недостатнє залучення здобувачів освіти до вдосконалення освітніх програм (пропозиції надаються лише здобувачами, які є членами вченої ради або представниками органів студентського самоврядування; несистематичність/ відсутність проведення опитувань здобувачів конкретної освітньої програми);
- недостатнє залучення представників роботодавців до вдосконалення освітньої програми (формальний зміст рецензій роботодавців на освітні програми; несистемна взаємодія з роботодавцями; роботодавці не можуть відстежити врахування своїх пропозицій та ін.)

«Одразу видно, в кого співпраця є з роботодавцями, а хто написав це «для галочки». Але ви бачили, що для експертизи проводиться зустріч з роботодавцями. Вони інколи розказують, що вони взагалі там не були. Їх же не підготуєш, як студентів, не навчиш брехати»;

- фактична відсутність належного механізму перегляду освітньої програми (програма не оновлюється: версії однієї й тієї самої освітньої програми, затверджені в різні роки, не відрізняються за змістом);
- невідповідність (неповна відповідність) освітньої програми вимогам стандарту вищої освіти в частині неможливості досягти окремих програмних результатів навчання, форм атестації здобувачів.

Доступ до навчання

- відсутність умов для реалізації права на освіту особами з особливими освітніми потребами

«Мій особистий біль — це забезпечення мобільності, доступності освіти для всіх студентів: доступ до аудиторій всім категоріям громадян, пересування в кріслах колісних забезпечується неідеально, і я не можу назвати ЗВО, де дійсно дуже якісно це забезпечується. Ідеального статусу чи стану я не зустрічала на своїй практиці. Має в аудиторію заїжджати студент, доступ до всіх кампусів самостійно. А на сьогодні актуалізувати це питання абсолютно маст-хев».

Реалізація освітньої програми

- обмеження можливості здобувачів обирати вибіркові освітні компоненти;
- відсутність практики визнання результатів неформального навчання на освітній програмі (як правило, внутрішній порядок затверджено, але відзначається відсутність його застосування на практиці);
- відсутня або недієва процедура апеляції здобувачів освіти на результати поточного та підсумкового (семестрового) оцінювання;
- неналежна організація практичної підготовки здобувачів;
- недостатнє залучення роботодавців до реалізації освітнього процесу (проведення аудиторних, бінарних, практичних, лабораторних та інших занять, стажування з представниками роботодавців);

«ЗВО не надано доказів проведення зі здобувачами ОП бінарних занять із запрошенням представників судових, правоохоронних та правозастосовних органів, а також проведення занять на базі таких органів чи установ. Водночас НПП, які забезпечують ОП, декларують бажання реалізувати такі заходи після завершення карантинних обмежень. Під час зустрічей з НПП та здобувачами вищої освіти вказувалося також на випадки запрошення представників правничої професії до проведення занять і практику проведення занять у судах, правоохоронних та правозастосовних органах тощо, хоча підтвердження цих фактів надано не було»;

- відсутність випадків участі здобувачів освіти у зовнішній академічній мобільності, відсутність реальної співпраці освітньої програми з іноземними партнерами.

Академічна доброчесність

- використання викладачами безкоштовних інтернет-сервісів для перевірки окремих видів навчальних робіт студентів на ознаки академічного плагіату, в т. ч. наявність такої рекомендації викладачам з боку закладу освіти;
- відсутність перевірки окремих видів навчальних робіт здобувачів на ознаки академічного плагіату;
- недостатня робота щодо популяризації політики та принципів академічної доброчесності, формальність (недієвість) процедури розгляду повідомлень про порушення академічної доброчесності;
- ознаки, що можуть свідчити про участь представників ЗВО у підготовці тексту рецензії (відгуку) на освітню програму, підписану зовнішнім стейкхолдером.

Прозорість і публічність діяльності

- відсутність у закладі вищої освіти затверджених політик і процедур з вирішення конфліктних ситуацій та/або недостатня обізнаність здобувачів із такими політиками і процедурами;
- відсутність на офіційному вебсайті закладу вищої освіти важливої інформації про освітню програму, неповне подання такої інформації, несвоєчасне її оновлення.

Вплив рекомендацій з розвитку систем забезпечення якості правничих шкіл, які було надано експертами програми USAID у 2014–2018 роках, на результати акредитації освітніх програм

Оцінювання внутрішніх систем забезпечення якості юридичної освіти проводилось експертами програм USAID «Справедливе правосуддя» та «Нове правосуддя» у 2014–2018 роках у чотирьох закладах вищої освіти, зокрема Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Львівському національному університеті імені Івана Франка, Національному університеті «Одеська юридична академія» та Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого.

У Львівському національному університеті імені Івана Франка та Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича оцінювання проводилося у 2014 та 2015 роках, ще до прийняття Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG-2015). Тому кількість критеріїв та підкритеріїв, за якими оцінювалися системи забезпечення якості, була меншою, ніж закріплено у ESG-2015. У 2017 році методику було доопрацьовано з урахуванням згаданих ESG-2015 та рекомендацій і на її основі було проведено оцінювання в Національному університеті «Одеська юридична академія» та Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого.

У 2021 році було здійснено оцінювання впливу результатів незалежного зовнішнього оцінювання процесів забезпечення якості юридичної освіти в цих чотирьох університетах, яке провела група вітчизняних та закордонних експертів.

За результатами аналізу акредитацій освітніх програм з права у цих університетах констатуємо суттєвий прогрес у розвитку внутрішніх систем забезпечення якості. Це було підтверджено і під час проведення глибинних інтерв'ю з представниками університетів, які наголошували на важливості та корисності проведення оцінювання.

Університети суттєво просунулись в питаннях удосконалення змісту освітніх програм та методів викладання правничих дисциплін. Наприклад під час акредитації ОП в одному з

університетів експертна група констатувала, що «викладачі використовують різні методи, зокрема інформаційно-рецептивний, репродуктивний, проблемного викладу, пояснювально-ілюстраційний, інтерактивного навчання, дослідницький, а також методи абстрагування, моделювання й наукової дискусії, а також проведення лекційних та практичних занять у формі кейс-методів. Є наявним унікальний підхід до організації практичної підготовки: зокрема, методичне забезпечення враховує проходження практики в окремих відділах прокуратури, за спеціалізацією судів, адвокатів, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Окремим розділом робочої програми визначено практику у власній юридичній клініці ЗВО».

В іншому університеті під час акредитації експертна група вказувала, що «у першому семестрі навчальним планом (далі — НП) передбачено декілька обов'язкових навчальних дисциплін («Реалізація прав, свобод та інтересів особи у відносинах з публічною адміністрацією», «Правові цінності та етичні стандарти в професійній діяльності юриста», «Конституційні цінності та їх реалізація в Україні»). Ще в одному університеті посилили викладання етики, припинили викладання «Юридичної деонтології», запровадили викладання «Професійної відповідальності правника». Також було зафіксовано унікальні практики запровадження системи майнорів, наприклад, «Запобігання корупції», «Судова експертиза», «Корпоративний юрист», «Європейське та міжнародне підприємницьке право», «Досудове розслідування», «Правові засади діяльності органів юстиції», «Цивільне судочинство» та інших.

Є також прогрес у розширенні участі здобувачів освіти у системному перегляді та оновленні освітніх програм. Для прикладу експертні групи під час акредитації в одному з університетів констатували, що «здобувачі підтвердили факт їх залучення до перегляду ОП та обізнані у своїх правах щодо зміни/розроблення/перегляду ОП. Зокрема 86,7% опитаних магістрів позитивно вказали на можливість безпосереднього впливу на перегляд та зміни в освітній програмі. Методами проведення моніторингу серед студентів є: опитування (анкетування, інтерв'ювання); тестування; спостереження за освітнім процесом та освітньою діяльністю в закладах освіти; фокус-група та інше. Положенням Університету про розроблення та реалізацію ОП передбачено обов'язкове узгодження освітніх програм зі студентським самоврядуванням, його представниками, включення до складу проєктної групи здобувачів вищої освіти». В іншому університеті експертна група констатувала, що «студенти підтвердили факт того, що обговорення змін до освітньо-професійної програми відбувається за їх участю, представники студентського самоврядування та здобувачі вищої освіти зазначили, що періодично залучаються до анкетування з питань якості вищої освіти. Здобувачі вищої освіти за ОП підтвердили наявність політики щодо врахування їхніх пропозицій щодо змісту навчання. Результати анкетування студентів з метою виявлення потреб щодо покращення організації навчання та на освітньо-професійній програмі є доступними для перегляду на сторінці Центру внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності тільки після проходження відповідного опитування».

Значно посилились вимоги до кадрового складу. Під час попередніх оцінювань університетам було рекомендовано розробити і затвердити чіткіші та детальніші критерії оцінювання якості роботи викладачів для зменшення суб'єктивності в оцінюванні з боку завідувачів кафедр та декана. Під час акредитації в одному з університетів експертна група констатувала «існування процедури рейтингування викладачів, згідно з яким НПП отримують заохочення та стимулювання переможців рейтингу викладача. ЗВО навів факт такого заохочення: викладачка була премійована в розмірі посадового окладу за здійснення наукового керівництва студенткою, яка посіла третє призове місце у II турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі спеціальності «Цивільне та сімейне право». Академічний персонал та НПП також підтверджують факт морального та матеріального заохочення у розвитку викладацької майстерності у вигляді нагородження

грамотами, подяками тощо». В іншому університеті під час акредитації освітньої програми експертна група також підтвердила високий рівень науково-педагогічних працівників і якість системи конкурсного добору та мотивації викладачів. «До викладання постійно залучаються фахівці, які мають практичний досвід. В університеті впроваджено інтегральну оцінку діяльності НПП через оцінювання показників навчальної, методичної, організаційної, наукової активності».

Водночас є ще практики, які необхідно і надалі розвивати та вдосконалювати.

Однією з них є покращення вивчення студентами іноземних мов. Так, під час акредитації ОП в одному з університетів «передбачено обов'язковий освітній компонент — Alternative Dispute Resolution Tools («Інструменти альтернативного вирішення спорів»), що надає здобувачам навички з англійської мови, проте в обмеженому обсязі. Вивчення робочої програми навчальної дисципліни (далі — РПНД) цієї дисципліни показало, що з її тем лише декілька надають англомовні правничі компетентності. Тому експертна група рекомендувала «впроваджувати дисципліни англійською мовою, які б формували здатність вільно спілкуватися іноземною мовою у правничій діяльності». В іншому університеті експертна група констатувала, що потребує удосконалення процес досягнення такого результату навчання, як «здатність вільно спілкуватися іноземною мовою професійного спрямування (однією з офіційних мов Ради Європи) усно і письмово», оскільки це досягається через поодинокі теми навчальних дисциплін, і рекомендувала впроваджувати додаткові дисципліни, наприклад, такі як «Англійська мова за професійним спрямуванням».

Потребує уваги удосконалення системи і прозорості оцінювання досягнень здобувачів освіти. Наприклад, у ході акредитації ОП експертна група встановила, що «система оцінювання, яка застосовується має одну особливість, яка полягає в тому, що лише при проведенні контрольних заходів у формі комп'ютерного тестування застосована шкала оцінювання дозволяє визначити бали за 100-бальною системою з точністю до розряду одиниць, в інших випадках шкала оцінювання пропонує діапазон без механізму опису детальних уніфікованих критеріїв визначення остаточної кількості балів». Експертна група звернула увагу ЗВО на необхідність уточнення критеріїв оцінювання проміжних результатів, визначення чітких критеріїв оцінювання за певними видами робіт, розміщення цих критеріїв у силабусах на сайті ЗВО. Рекомендовано також інтенсифікувати роботу щодо механізму перерахунку підсумкового результату в 100 балів. Також як слабку сторону ОП експертна група визнала непоінформованість здобувачів про критерії поточного оцінювання та процедуру перерахунку підсумкового результату. В іншому університеті експертна група виявила, що «деякі здобувачі вищої освіти продемонстрували невпевненість у розумінні форм контролю знань (зокрема, під час усного спілкування студенти повідомили про написання курсових робіт, які не передбачено освітньою програмою); остаточної форми атестації у результаті опанування освітньої програми (зокрема, деякі студенти не володіли відповідною інформацією або ж не в повному обсязі). Здобувачі також стверджували, що вони не знають граничних порогів допустимих запозичень та необхідного рівня унікальності робіт, а також у деяких програмах немає матриці та критеріїв оцінювання індивідуальних завдань. Залишається невирішеним питання оцінювання студентів, які беруть участь у діяльності юридичної клініки, але навчаються за кошти фізичних чи юридичних осіб».

Також потребує подальшого вдосконалення критерій прозорості та повноти інформації на офіційних сайтах. У процесі акредитації ОП експерти встановили, що «на офіційному сайті ЗВО, зокрема на сторінці юридичного факультету, розміщено точну та достовірну інформацію про ОП в обсязі, достатньому для інформування відповідних зацікавлених сторін та суспільства: проєкт ОП за роками оновлення (2019 року, 2020 року та 2021 року),

рецензії на ОП, відгуки роботодавців та навчальні плани». Проте паралельно було констатовано, що на офіційному сайті ЗВО немає деяких документів або вони розташовані в незручному місці. Зокрема, немає методичних вказівок для підготовки до семінарських/практичних занять і самостійної роботи з навчальних дисциплін, відсутні Положення про організацію освітнього процесу в ЗВО, Положення про апеляцію на результати підсумкового семестрового контролю знань студентів, Положення про порядок реалізації студентами ЗВО права на вибір навчальних дисциплін тощо».

В іншому університеті експертна група вказала, що «основні нормативні документи ЗВО, що визначають права й обов'язки всіх учасників освітнього процесу, розміщено на сайті у вільному доступі у вкладці «Документація про діяльність університету». Водночас було зауважено, що «на сайті закладу відсутня інформація щодо наданих пропозицій і зауважень до ОП, результатів їх розгляду чи ступеня врахування, а також відсутня інформація щодо випускників за цією ОП».

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти та Міністерству освіти і науки України, зокрема щодо внесення змін до Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти:

- Відмовитись від практики акредитації двох або трьох освітніх програм у рамках однієї акредитаційної експертизи, оскільки така практика призводить до плутанини учасників процесу акредитації та зниження якості експертизи.
- Переглянути формулювання окремих критеріїв акредитації, зокрема узгодити між собою підкритерії 6.3. та 8.3 в частині залучення роботодавців до перегляду освітніх програм; підкритерії 4.2. та 9.3 в розрізі опису публічності інформації щодо змісту і програмних результатів навчання, порядку та критеріїв оцінювання компонентів ОП; підкритерії 5.1 та 5.3 в частині опису встановлення чітких та зрозумілих форм і правил проведення контрольних заходів.
- Розмежувати критерії та підкритерії акредитації на ті, що стосуються окремої освітньої програми, та ті, що стосуються діяльності закладу вищої освіти загалом. Згодом такий поділ критеріїв допоможе відокремити інституційну акредитацію закладу вищої освіти від акредитації освітніх програм.
- Визначити додаткові підстави та/або обставини (як-от невідповідність змісту ОП вимогам стандарту вищої освіти, відсутність на ОП достатньої кількості викладачів з належною кваліфікацією та ін.), у разі виявлення яких під час акредитаційної експертизи освітня програма має отримати однозначну відмову в акредитації.
- Внести зміни до нормативно-правових актів відповідно до запропонованих рекомендацій за наслідками проведення експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм з права, які наведено в Додатку 6.

Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти:

- Встановити чіткі критерії (підстави), за якими заклад вищої освіти має право на акредитацію своїх освітніх програм з частковим проведенням або без проведення акредитаційної експертизи відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16.03.2022 № 295. Розглянути доцільність скасування цього алгоритму акредитації у більш ранній строк, ніж припинення або скасування воєнного стану.
- Більш уважно оцінювати освітні програми за критеріями, визначальними для освітніх програм з права (такими як викладацький склад, його належна академічна кваліфікація, застосування сучасних методів викладання; неухильне виконання вимог законодавства щодо формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти; організація якісної практичної підготовки здобувачів; повноцінне залучення практиків до реалізації освітнього процесу; забезпечення досягнення усіх програмних результатів навчання, вказаних у відповідному стандарті вищої освіти).
- Галузевим експертним радам Нацагентства ґрунтовно пояснювати свої міркування у випадку зміни оцінок освітніх програм за окремими критеріями акредитації, наданих експертними групами.
- Приділяти більше уваги підготовці експертів, які залучаються до експертизи освітніх програм з права, інтенсифікувати механізм їх навчання та підвищення кваліфікації з методів аналітичної діяльності, питань освітнього законодавства, специфіки акредитаційного процесу, зокрема складних аспектів експертизи (таких як аналіз виконання менш чітко визначених підкритеріїв акредитації, внутрішня узгодженість звіту експертної групи в розрізі взаємопов'язаних підкритеріїв).

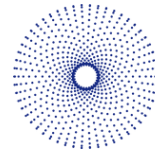
- Переглянути та оновити Рекомендації Нацагентства щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми (2020 р.) у напрямі наближення змісту Рекомендацій до реальної практики проведення акредитаційної експертизи, деталізації алгоритму оцінювання освітніх програм за окремими критеріями та підкритеріями, врахування специфіки проведення акредитаційної експертизи у дистанційному форматі та в умовах воєнного стану, в тому числі стосовно наслідків воєнних дій для закладів освіти.
- Під час акредитаційної експертизи при оцінюванні академічної та професійної кваліфікації викладачів звертати увагу не лише на їхні наукові публікації, а й на інші види їхньої професійної діяльності чи досягнень, які можуть свідчити про належний професійний рівень НПП. Не слід абсолютизувати саме індикатор кількості та тематики наукових публікацій викладачів.

Закладам вищої освіти:

- Запроваджувати постійні (безстрокові) трудові договори (контракти) з науково-педагогічними працівниками. Ця форма додаткових трудових гарантій типова для університетів більшості країн Європейського Союзу і не суперечить законодавству України.
- Змістити фокус із вимагання від НПП «публікацій у Скопусі» на створення ресурсних, організаційних та фінансових умов, продуктивного дослідницького середовища, відповідної наукової та інноваційної інфраструктури для того, щоб викладачі, аспіранти, наукові працівники проводили дослідження, результати яких варті публікації у відповідних індексованих наукових виданнях.
- Усунути технічні перепони до подання здобувачами апеляції на результати семестрових контрольних заходів, як-от обмеження терміну подання відповідної заяви днем оголошення результатів іспитів.
- Приділяти увагу активній промоції можливостей неформальної освіти і визнанню її результатів на освітніх програмах у рамках формування індивідуальної освітньої траєкторії та здобуття студентами й аспірантами унікальних компетентностей, що відповідають їхнім запитам та потребам. Зокрема, неформальна освіта може знайти своє місце як мінімодулі в рамках певних навчальних дисциплін, передбачені відповідними силабусами.
- Розвивати співпрацю з іноземними партнерами, сприяти опануванню іноземних мов викладачами, студентами та аспірантами, активно інформувати здобувачів та викладачів про наявні можливості участі в міжнародних проєктах та в академічній мобільності.
- Розробити і запровадити систему заходів реагування на випадки отримання освітніми програмами умовної (відкладеної) акредитації (крім «автоматичної» умовної акредитації з ініціативи ЗВО) або відмови в акредитації як складову внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти.
- Під час звернень до роботодавців та інших стейкхолдерів із запитами на надання відгуків (рецензій) на освітні програми структурувати свої запити за конкретними критичними запитаннями, спрямованими на виявлення думки рецензента про першочергові та стратегічні заходи з удосконалення ОП, її розвитку в умовах наявних ризиків, підтвердженої фактичними даними про потреби ринку праці у випускниках, запити роботодавців на окремі навички працівників тощо.
- Здійснювати за активної фінансової підтримки держави та інших стейкхолдерів адаптацію приміщень та освітнього простору для викладачів, студентів та аспірантів з особливими освітніми потребами з метою уможливлення їхньої ефективної участі в освітньому процесі. Слід узяти до уваги, що кількість таких осіб зростає через війну, тому гарантування робочих місць та можливостей здобуття освіти для них є першочерговим завданням українського суспільства.
- Розглянути доцільність залучення закладом з власної ініціативи українських та іноземних експертів для отримання консультацій з питань посилення його освітніх програм за зразком надання подібних консультацій у рамках проєктів USAID.

ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВЧИХ ІДЕЙ

ОСВІТ
АНАЛІТИКА
Аналітичний центр
Університету Грінченка

izi.institute

office@izi.institute

[+38\(063\)7638509](tel:+380637638509)

